

FOLKLOR TEORİLERİNE GÖRE EFSANELERİN DEĞERLENDİRİLİŞİ

Dr. Yusuf OLGUN

1. FOLKLOR TEORİLERİNE GÖRE EFSANELERİN DEĞERLENDİRİLİŞİ

Folklor ve Tarih alanında gerçek bir otorite olarak kabul edilen Richard M.Dorson tarafından, günümüz folklor teorileri, beş gruba ayrılmaktadır:¹

1. Karşılaştırmalı Folklor Teorisi
2. Millî Folklor Teorisi
3. Antropolojik Folklor Teorisi
4. Psikoanaltik Folklor Teorisi
5. Fonksiyonel Folklor Teorisi

Bu folklor teorilerine göre, efsâneleri ayrı ayrı değerlendirecek aşağıdaki neticeleri elde edebiliriz.²

1.1. KARŞILAŞTIRMALI FOLKLOR TEORİSİ'NE GÖRE EFSANELER DEĞERLENDİRİLİRSE:

Her bir efsâne, ayrıntılı ve ön yargısız olarak derlenip, incelendiğinde ve motif benzerlik ve farklılıkları ortaya konduğunda, beynelmînel ve millî kültürlerin oluşmasında ortak yönler belirlenebileceği gibi, insanlığın ortak kültür ürünlerini nasıl oluşturduğunu, farklı görünen anlayış ve inançlardaki benzerlik ve ayrılıkları ortaya çıkaracaktır. Aynı ve değişik zamanlarda, bir efsâne üzerinde görülen değişiklikler, değişen ve yaşayan toplum ideallerini, insanların hayat anlayışlarını ortaya serer.

Bu metotla incelemede, bazı efsâne-

lerin dil duvarlarını, kültür sınırlarını kolayca aşarak, insanlığın ortak kültürünü oluşturmada bize yardımcı olurlar. Kültür, din ve medeniyet değiştirmeleri efsânelerde açık olarak görülür.

1.2. MİLLÎ FOLKLOR TEORİSİ'YLE EFSÂNELERİN DEĞERLENDİRİLMESİ:

Bu ekol anlayışıyla, efsâneler için öncelikle şunlar söylenebilir:

a) Efsânelerin, milletlerin millî benliklerinin oluşmasını sağladığı çok üstün bir yere sahip olduğu, millî ideal, inanç ve ahlak anlayışları ve yaşayışlarını sergilediği.

b) Efsânelerin farklı yorumlanmaları ve sunuluşlarındaki metot ve stil farklılıkları sebebiyle ideolojik oluşumları pekiştirdiği.

c) Millî ruhun uyanması, kültür bağımsızlığına ulaşma ve millî dillerin canlandırılmasında etkili bir vasıtaadır.

Günümüzün gelişmiş ülkeleri, ekonomik ve siyasetten, ideolojik propaganda ya varıncaya kadar, her alanda efsâne ve folklor ürünlerinden yararlanmışlardır. Bunun en tipik örnekleri. Nazi Almanyası, Marksist Sovyet Rejimi, Amerikan Milleti oluşturma çabaları ve Japon uyanışında görülür.

Farklı rejimler, ideolojik karakterli insanların eğitirken efsânelerin inandı-

ricı mantık ölçülerini kullanmışlardır.

Alman mucizesi, Alman romantizminin bir neticesi ise; bu romantik ruh, efsâne karakterli bir yapıdır. Gerçek ve doğru olmayan idealler efsaneleştirildiğinde, 2. Dünya Harbi'nin yıkımı gibi tehlikeli olur.

Japon milliyetçiliği ve Kamikaze Ruh, çok eski bir halk geleneği olan "Ölenin ruhu yalnızca kabrinde yapılacak törenlerle mutluluğa erişmeyip, aynı zamanda ölmüş savaşçının gazabının düşmanlardan da öcünü alması" inancına dayanmaktadır. Bu inançla, Japon pilotları, uçaklarıyla intihar uçuşlarını gerçekleştirmişlerdir. Amerikan işgalinde binlerce Japon kendini öldürmüştür.

Rusya'daki marksist rejim, farklı yarımadadaki etnik azınlıkları, işçi kültürü içinde birarada tutabilmek için marksçı savaşçıların hayat hikâyelerini efsâneleştirerek yaygınlaştırmış, proleter benlik ve birliğin sağlanmasında âzâmî derecede faydalanmıştır. Bu konuyu araştıran enstitü ve yazarlar her bakımdan teşvik edilmiş ve destek görmüştür. Rejimin teorisyen ve teknisyenleri efsâneleştirilerek tanrılaştırılmıştır.

Sovyet Rusya, folklorda ve efsâne-lerde, kominizmi geliştirecek bir güç olduğunu fark ettikten sonra, devrim hareketini yücelten efsâne şarkıları yaratmak için, toplu çiftlik merkezleri desteklenmiş, sözlü edebiyatın Sovyetler Birliği'nin dağınık halklarını kaynaştırıp, sıradan işçi kültürüne dayalı olarak bütünleştirmiş, yalnızca toplu anlayışa değil millî amaca da hizmet ettirmiştir.³

Macar birliğinin kuruluşunda da folklor ve efsânelerin gücünden yararlanılmıştır.

Amerika'da, efsânelerin millî folklor teorisince yorumlanması, yeni Amerikan insanının doğuşunu hazırlamış, farklı din, dil, ırk ve renkte olan insan kalabalıkları millet hüviyetine büründürülmüştür.

Yeni Amerikan insanı yaratılırken eski kabile efsâneleri yanında, uydurma efsâneler oluşturulup, diğer milletlerin benzer efsâneleri Amerikanlaştırılarak, millî efsânelere dönüştürülmüştür. Sonradan oluşturulan efsâneler ve yaşayan efsâneler, eğlence sektörü başta olmak üzere çizgi filmler ve süpermenler olarak işlenmiş, efsâneler paraya dönüştürülmüştür.

Türk Tarihi başlangıçtan günümüze kadar efsâne ağırlıklı bir tarihtir. Türk Milleti'nin doğuşu, Ergenekon'dan çıkışı, Dünya'ya yayılışı yeni devletler kuruşu, Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslâmlaşması, Osmanlılar'ın yükselişi hep hep belli efsânelerle idealleştirilip, inançlar yaşanır hayat hâline getirilmiştir. Türk milleti yüce değerlere inanan, sevdiği, doğru bildiği kişileri efsâneleştiren, onlara ideallerinin kimliğini veren bir millettir. Atilla, Alparslan, Osman Gâzi, Murat Müdâvendigâr Yıldırım, Emir Sultan, Pîr Sultan ve Yunus Emre gibi asker ve sivil Türk büyükleri etrafında efsâne ağı örülmüş, bu kişiler halkın ideal insan örnekleri olmuşlardır.

1.3. ANTROPOLOJİK TEORİYE GÖRE EFSÂNELERİN DEĞERLENDİRİLMESİ:

Antropolojik Teori'de efsâneler "yan-sıyan ekran" kavramı içinde ele alınır.⁴ Folklor ve sözlü sanatlar, işlemekte olan bir toplumun yaratıcı eserleridir. Kültürün durgun değil, değişken, kapalı değil,

iççe çevreci değil, merkezci ürünleridir.⁵

Folklor ürünlerinin kültür kavramı ile birleştirilip insan ve toplum için faydacı anlayışla yorumlanması, farklı kültürlerdeki toplum hayat yapısı ve insan anlayışları karşılaştırılarak, anlayış ve yaşayış farkları belirlenir. Toplamların kimliklerinin okunması, kişiliklerinin belirlenmesinde etkili bir metottur.

1.4. PSİKOANALTİK FOLKLOR

TEORİSİ'NE GÖRE

EFŞÂNELERİN

DEĞERLENDİRİLMESİ:

Bu teori, efsânelerin değerlendirilişini Freud metodu ile ele almaktadır. Efsâne motiflerinin doğuşunu cinsel tepkiler şeklinde yorumlayarak açıklama veya bu yoruma karşı yorumların yapılması bu teoriyi çok yaygınlaştırmıştır. Bu konuda R.M. Dorson şunları söylemektedir.

"Sigmund Freud, bilinçaltı üzerinde yoğunlaştırdığı araştırmalarına destek kazandırmak amacıyla mitlere, peri masallarına, tabulara, sözcük oyunlarına ve batıl inanışlara ağırlık vermiş. "Rüya Yorumları" (Interpretation Of Dreams) adlı çalışmasında, rüyaların simgesel görüntüler altında çocukluk dönemine ait cinselliğin gizli, bastırılmış istek ve korkularını ifade ettiği tezini ileri sürer. Eğer rüya, bir insanın çocukluk dönemine ait arzularını ortaya koyuyorsa, mitlerde ırkın çocukluk dönemine ait arzularını ortaya koyuyorum, mitlerde ırkın çocukluk dönemindeki ruhsal bastırılmışlıklarını açığa çıkarıyordur. Simgesel varlıklar bir cinsel açlık, suçluluk, ve unutmaya öyküsü anlatıyorlardır."⁶

1900'de Almanya'da doğup 1934'te Amerika'ya giden ünlü konuşmacı yazar

Erich Fromm, rüyaların, mitlerin ve perimasallarının psikoanalitik açıklamasını yapmak için "The Forgotten Language" (Unutulan Dil) adıyla bir kitap yazar, simgeciliği dikkat çeker.

1913'de "Analtik Psikoloji"yi kuran Carl G. Jung, Freud ile olan entellektüel ilişkisini kopararak isviçre'de kendi okulunu kurar. Psikoanaliz adını ve cinsel simgeciliği reddeder.

Aynı şekilde, karşılaştırmalı ve milli folklor uzmanları, kültür antropologları, profesyonel folklor uzmanları, Freud ve Jung'un, psikoanalitik simgeciliğini ciddiye almamaktadırlar. Stith Thompson simgeciliğin hepsini "fantastik" ve "anlamsız" bulur. Psikoanalitik folklor yorumu, tez ve karşı tezlerin savunucuları tarafından çok üzerinde durulan bir teodir.⁷

1.5. FONKSİYONEL FOLKLOR

TEORİSİ'NE GÖRE EFŞÂNELER:

Fonksiyonel Folklor Teorisi, değişik efsânelerin yapıları ve aynı efsânelerin yapıları farklı zaman ve ortamlardaki fonksiyonlarının karşılaştırmalı incelenmesidir. Çözümlemede motif oluşlarının kullanılması esasına dayanır.

Fonksiyonel Teori ile ilgili olarak, 1986 yılında, Kültür ve Turizm Bakanlığı'nca düzenlenen 3. Milletlerarası Folklor Kongresi'nde "Halkbilimde Fonksiyonel Yaklaşım ve Fonksiyonel Çözümleme" başlıklı bir bildiri sunan Yrd. Doç. Dr. Gürbüz ERGİNER şunları söylemektedir⁸

"Temelde, sosyoloji, sosyal-kültürel Antropoloji kökenli olan fonksiyonalist okul, sosyal-kültürel yapıyı biyolojik bir organizma gibi ele almakta, kültürel kurum ve öğeleri de bu organizmanın çeşit-

li organları gibi düşünmektedir. Burada kültürel bütünü, kültürel kurum ve öğelere karşı görevleri, sorumlulukları vardır. Yine bu yapıda kültürel kurum ve öğelerin de kültüre işlerlik kazandırmak, bir bakıma birlikte yaşamı sürdürebilmek için, kendilerine düşen fonksiyonları azaltmaksızın yerine getirmeleri zorunluluğu vardır." Diyen Erginer, bu metodu, halka özgü olan her şeyin oraya çıkma, gelişme, değişme, yayılma, ya da yok olmada kurallarının en sağlıklı bir biçimde araştırılıp incelenmesinde en etkili "Teorik metot" dur, demektedir.

Benzer motif ve söz klişelerinin belirlenerek folklor ve kültür etkilenmelerini açıklamak yapı benzerliklerinin ortaya çıkarılması, karşılaştırmalı folklor teorisi için malzeme tayin eder. Efsâne malzemeleri, fonksiyonel teori modelleri ile değerlendirilip henüz isbatlanmamıştır.

NOTLAR

- 1) Richard M.Dorson'un "Folklor Teorileri" EÜEF Yayınları arasında, Nermin Ulutaş tarafından 1984 Yılında "Günümüz Folklor Kuramları" tercümesiyle yayınlanmıştır. Adı geçen çeviri eserin sunuş yazısını hazırlayan Prof. Dr. Fikret Türkmen, yazar hakkında biyografik bilgi vermektedir. Ayrıca 3. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi bildirileri, Ankara: 1986'da "Türkiye'de kurulan İlk Folklor Okulu" konulu, Prof. Dr. Orhan Acıpayam'ının, 13-22. sayfalarda bir bildirisi vardır.
- 2) Efsâne değerlendirmeleri, Richard N. Dorson'un "Folklor Teorileri ve Uygulamaları'nın yorumlamalarıyla ele alınmıştır. Bu değerlendirmeler subjektif bir değerlendirme olarak düşünülmelidir.
- 3) Richard M.Dorson, Günümüz Folklor Kuramları, Çevr:Nermin Ulutaş, EÜEF Yayınları, İzmir:1984, ss:14-17.
- 4) Antropoloji: İnsanı bir Zooloji türü olarak inceleyen bilim.
- 5) Richard M.Dorson, Günümüz Folklor Kuramları, a.g.e, ss:25-34'te "Antropolojik Kuram"ı geniş olarak açıklanmaktadır.
- 6) -----: Günümüz Folklor Kuramları, s.g.e, ss:35-49.
- 7) III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, Kültür ve Turizm Bakanlığı MİFAD Yayınları-77, Ankara:1986, ss:113-116.
- 8) Richard M.Dorson, Günümüz Folklor Kuramları, a.g.e, s:42

BİZE GELEN DERGİLER

ANAYURTTAN ATAYURDA TÜRK DÜNYASI- Mithatpaşa Cad. 33/6 Yenışehir ANK. * **AKADEMİK ÇERÇEVE DERGİSİ**- P.K. 111 KAHRAMANMARAS * **BITİĞ**- S.O.T.A. Postbus 9642-2003 LP Haarlem-HOLLANDA * **BİZİM GENÇLİK**- P.K. 138 KAYSERİ * **BOLU ÜÇTEPE** Ferit Talay Cad. 38/4 BOLU * **BOZOK**-GMK Bulvarı 63/8 Maltepe/ANK. * **BÜNYAN KÜLTÜRÜ**- P.K. 9 Bünyan KAYSERİ * **CINAR**-P.K. 278 Yenışehir ankara * **ERCİYES**-P.K. 218 KAYSERİ * **GEÇİT**-P.K.362 KAYSERİ * **HAK VE ÖZGÜRLÜK**- 1504 Sofya Bul. "Tearigratsko şose" No 47 A Aleya 1 * **HAKİKAT**- Lise Cad. Abide İshani YOZGAT * **HALK OZANLARININ SESİ**- Mithatpaşa Cad. 33/6 Yenışehir ANKARA * **KİTAP GAZETESİ**- Meşrutiyet Cad 18 Aslıhan Pasajı: 33 Beyoğlu İSTANBUL * **NİSAN BULUTU**- Bahçelievler 1. Sok. 8/1-A ÇORLU * **PALANDÖKEN**-Milletin Sesi Gazetesi Belediye İshani Matbaacılar Çarşısı 7 ERZURUM * **SAMANYOLU**- Özel Samanyolu Erkek Lisesi Yenimahalle ANK. * **SIZE**-Piyerloti Cad. Anadolu Han No. 39 kat 7/54 Çemberlitaş İSTANBUL * **ŞAFAK**-Korai 20 69100 KOMOTINI-GREECE * **ŞİİR YAPRAĞI**- Yenışehir Gazetesi Kütüphane Sok. No:4 Yenışehir-BURSA * **TÜRKİYE KÜLTÜR VE SANAT BÜLTENİ**-İzmir Cad. 42/9 KIZILAY ANK. * **TÜRK YURDU**- P.K.429 Kızılay ANK. * **TÜRK YURTULARI**-Fatih Cad.13/1 Yalova İST. * **YOZGAT**- Yeni Çağrı Sitesi E Bolk altı no:3/C-D Lise Cad. YOZGAT. * **Ankara'daki GAZİANTEPLİLER**- G.M.K. Bulvarı 53/8 Maltepe-ANKARA * **TIRPAN**-P.K 196 Yenışehir-ANKARA * **BİLİM VE FELSEFE METİNLERİ**- P.K. 346 Yenışehir ANKARA * **İÇİNDEKİLERİYLE DERGİLER** - Adres: Kitap Dünyası.